

Dejan Aleksić

PETLJA

Copyright © 2021, Dejan Aleksić
Copyright © ovog izdanja 2021, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

PETLJA

Vreme u kojem živimo okružuje nas poput mesta zločina.

W. H. Auden, *The Double Man*

Ja, pretučena gradska magla

Ja, slepo oko roda

Ja, prljavo kokošije legalo

Ja, crnog češlja sin

Novica Tadić, *Dunavski kej*

Pet od šest osoba složiće se da je ruski rulet bezbedna igra.

Anonimni filozof iz kvarta

**PRVA
TIŠINA**

1. OMFALOS (1)

Moje ime je Dina, imam polno prenosivu bolest i nikada nisam videla more. Ovakvom rečenicom mogla bi da počne priča osrednjeg pisca, ali to svakako nije dobar početak razgovora sa službenim licem na graničnom prelazu. Ubrzo potom – dva para muških ruku prevrću utrobu mog prtljaga. Mladi grčki policajci rade predano i ćutke, kao patolozi koji rovale po lešu tražeći nešto nezdravo. Stojim kraj njih i pušim. Povremeno pogledam ka zatamnjenim prozorima autobusa iza kojih nesumnjivo ključa zlovolja mojih dremljivih saputnika. Ispunjava me sitna podla radost.

Asfalt pod nama već je dobro ugrejan, sluti se onaj čas kada vreli dan diže titrava zdanja u vazduhu. Okolo, dokle pogled seže – golotinja makije, kljasto rastinje, oskudni dom letnjih priviđenja. Koža mi je lepljiva. Lepljivost mi je kožna. Osećam žeđ, ali ne razmišljam o vodi. Takve misli pokreću fiziološku nuždu, a to zna da bude nelagodno na dugim putovanjima. Jednom sam u autobusu sedela pored starca slabe bešike. Vozač nije obraćao pažnju na njegove molbe za pauzu. Umesto toga, samo je zevnuo i natakao naočare za sunce. Svuda oko nas su mali bogovi. Neki od njih sede za volanom.

Oholost ojača kad poverujemo da smo krhku kulu svog ljudskog dostojanstva podigli na sigurnom tlu i da su zemljotresi negde na drugom kraju sveta. U dane smeha i slave penjemo se u njene vrhove da gledamo pozlaćeni horizont. Taj vidikovac može biti i zamašćeno vozačko sedište. Starac se grčio i stiskao butine. Doviknula sam vozaču da zaustavi autobus. Isto je učinilo još nekoliko putnika. Mali znojavi svedržitelj za volanom prstima je počesljavao retku kosu i pojačao radio. Nisam razumela njegovu dosetku, ali s njemu bližih sedišta čuo se smeh. Zaustavili smo se tek pola sata kasnije. Starac nije izdržao. Jednom rukom pokrivaio je mokre pantalone a drugom podupirao čelo i bezglasno plakao.

Policajci su i dalje nadneti nad mojom putnom torbom. Povijena tela u uniformama pregrejana su i znoje se. Mogu da zamislim te modre službene košulje sklupčane u korpi za veš, sada već suve. Na svakoj od njih je leđno ostrvo znojne fleke, rubova belih od muške soli. Vidim i starinsku nežnost njihovih grčkih majki, sestara ili supruga čija se patrijarhalno naučena ljubav prenosi na brigu o rublju.

Ne pronalaze ništa vredno pažnje, ali shvatam da potraga za nečim sumnjivim, na šta su ukazivali moj izgled i ponašanje, dobija složeniji tok. Svakome bih bila sumnjiva. Do glave ošišana mlada žena, sama, dovoljno lakomisljena da iz puke zabave saplete službeno lice dok legitimise putnike u autobusu i potom, pružajući pasoš, izgovori onu bizarnu rečenicu o sebi. Svakako nisu mogli da je razumeju, ali već sam bila uradila dovoljno da me označe kao neuračunljivu. Sa izrazima ljubaznosti koja se ne lišava opreza vode me ka službenim prostorijama, ako je to pravi naziv za malo skrajnutu limenu kocku bez prozora. Sa mnom ulazi samo sredovečna uniformisana gospođa. Zatvara vrata za sobom. Unutra je pretoplo i skućeno, gotovo pola prostora zauzima sto koji zatrpan predmetima liči na tezgu. Pažnju mi skreće

replika Mironovog *Bacača diska*. Gospođa policajka pokušava da sroči neku naredbu na engleskom. Pogledi nam se na trenutak ukrštaju. Iz rutine njenog držanja zaverenički vreba potisnuta ženstvenost. Duh strogosti na tom licu kao da traga za drugim delom jednačine bez koje bi izgubio smisao. Za potpunu ravnotežu uloga nedostaje strepnja ili makar naznaka nesigurnosti u očima posmatrane osobe. A posmatrana osoba sam ja. Ja sam taj kvar u nametnutoj ravnoteži. Odrastanje u kulturi straha i neizvesnosti učinilo me je otpornom na zebnju pred autoritetom. Po načinu na koji me odmerava, uviđam da mi sledi službeno prepipavanje delova tela na kojima, bar prema pravilima protokolarne uljudnosti, muške ruke nisu dobrodošle. U nedostatku prave reči na engleskom, pokretom ruke mi pokazuje da treba da se okrenem i navlači rukavice od lateksa. Helena. Čitam njeno ime s pločice na košulji pre nego što ću se okrenuti. Oslanjam se o metalni zid. Helena dlanovima lako i brzo klizi niz moj torzo. Tako oskudno odevenu nije me teško pretresti. Tapkanje po struku i leđima vraća me iz telesne obamrlosti izazvane vrućinom i dugim sedenjem u autobusu. Helena to čini odlučno, ali pomisao da će prepipavanje trajati kratko povlači se pred snagom grča kojim moje telo odgovora na iznenadnu promenu njenih kretnji. Predvidljiva mehanika ruku koje tragaju pretvara se u skladnu igru dodira. Zamenivši ulogu strogih slepaca nastupom nežnih plesača, Helenini dlanovi odvajaju obrise mog tela od okolnog prostora kao da žele da ga oblikuju u vazduhu. Živost ulazi u njene prste i preliva se u moje telo, sporo i medasto. Prislanja se grudima na moja leđa, obgrljuje mi struk. Osećam njen dah na vratu.

Govorimo li neznancu o sebi, tvrdio je Nikodim, trećina rečenog treba da bude laž. Ne zbog drugih, ne toliko zarad potrebe da pretpostavke sagovornika navedemo na određeni smer. Pre bi se moglo reći da zamagljenja u slici koju pravimo

o sebi služe da bismo kroz tu nejasnoću, kao po hipotetičkoj prečici između obazrivosti i želje za novim iskustvom, primili nekog u svoj intimni svet. To maleno okrilje laži naše je unutrašnje svetište. A sada neka mi bude dopušteno da srušim hram. Dakle, moje ime je Dina i zaista nikada nisam videla more. Verovatnoća da neko do svoje trideset pete nije ostvario susret sa morem svakako mora biti manja od verovatnoće da ga je već posećivala neka venerična pošast. Zaista nikada nisam videla more. I neću ga, po svoj prilici, ni videti. Bar ne ovo na koje sam krenula.

Helenin vlažni jezik klizi ivicom moga uha. Ulazi lagano u njega kao topli puž. Moje telo je, kao i sva ljudska tela, primitivan mehanizam. Tamo gde svesne reakcije izgube vlast, budi se banditska narav refleksa. Sa stola o čiju ivicu Helena udara potiljkom pošto sam je silovito odgurnula, ruši se keramička figurica bacača diska. Kratka i bezazlena buka. Po krhotinama se vidi da je telo atlete iznutra bilo šuplje. Potom opet nastupa tišina. Čujem samo kako neko napolju otvara limenku piva.

2. MESTO ZA RANU (1)

Odrasla sam u kući u kojoj se pivo otvaralo viljuškom. Nedelje su bile lepe male večnosti okončavane spremanjem knjiga i sušenjem kose, na kauču, između dva brega naslaganog veša. Majka se smeštala u svoj kutak za peglanje i uključivala televizor. Upravljana njenom rukom, pegla je klizila vrelim stopalom niz rukave tatinih košulja. On bi nedeljom uveče odlazio kod Vladana, u susedni stan, da gledaju utakmice. Ponekad su od njihovog nezadovoljstva ili euforije odjekivali hodnici zgrade. Tata je znao da opsuje. U tom smislu, nije mu se mogla osporiti kreativnost. Svakodnevno je pomerio granice psovačkog nadahnuća. Psovke su se javljale kao poetizovan vid priznavanja nevolje. U verzijama koje je on stvarao, često su bile deseterački spevane, što im je davalo smešan epski kontrapunkt. Ali motivi su imali avangardni karakter. Umesto Boga, krvi, hleba i drugih tradicionalno biranih objekata za *one radnje* na terenu psovke, u očevom repertoaru povremeno su gostovali kanarinac, dukat uglačani, papilotna ili tranzistor. Jednom čak i lipova daska. To je bilo onda kad sam im rekla da ću se upisati na filozofiju. *Čuješ li ti ovo*, dreknuo je ka majci i istog časa uveo lipovu dasku u

trpni koitalni kontekst. Posle mnoštva uzaludnih pokušaja da mu veže u čvor taj, kako je govorila, „pogani jezik“, majka je prestala da se zgražava. Ovog puta mu se čak pridružila: *Dina, sunce mu jebem, pa zar nije bio plan da upišeš farmaciju?* Bio je. Većina roditelja voli da zamišlja budućnost svoje dece kao put u život lišen neizvesnosti. Za to je potreban siguran posao, a teško obolelo društvo traži apotekare. Mnogo apotekara. Ekranе su već bili zaposeli vidovnjaci i iscelitelji, a prometna raskršća – apoteke, male mirišljave kasarne sa uredno postrojenim medikamentskim jedinicama. Narod je dolazio da se naoruža utehom i otupelošću. Utehom, da bi mogao da živi, a otupelošću – da ne misli o životu sklepanom na temeljima utehe.

A lepo mi je stajao beli mantil. Nekoliko dana po upisu u Srednju medicinsku, sašila ga je po mojoj meri baka Katica, komšinica iz prizemlja, penzionisana kostimografinja. *Hopa-cupa, skoči, da ti vidim oči*, pevušila je starica dok je preko mojih leđa i bokova zatezala krojački metar. Živela je sa već prosedim, mentalno zaostalim sinom Veliborom, koji me je jednom u ulazu uhvatio za dupe. Manguparija iz kvarta zvala ga je Velibor Sto Posto jer je nesrećnik svoje rečenice često završavao izrazom statističkog apsoluta. *Joj, Dina, kako ti je dobro dupe, sto posto*. Svaka zajednica, ma koliko bila mala, mora da podnese danak univerzumu neotpornom na greške. Velibor je simbolizovao kosmički otkup naše zgrade. Zato mu se sve praštalo i bio je voljen. Njegov život sastojao se u tome da jednom dnevno izađe u park, povremeno uhvati nekog za dupe i mirno stari sa svojom majkom.

Ponekad sam ostajala malo duže pred ogledalom obučenom u beli mantil. Donjim rubom mi je doticao kolena. Kad nikog nije bilo u stanu, oblačila sam ga na golo telo. Koža mi se prijatno ježila pod sveže uštirkanom tkaninom. Medicinski

mantili mojih školskih drugarica bili su kupljeni u radnjama. Stajali su nekako kruto i stubasto na njima, pozivajući na profesionalnu distancu, ali ne i na stereotipne aluzije koje uobičajeno budi tako uniformisan ženski stas. Moj mantil je bio skrojen da me učini privlačnom. Uostalom, nosila sam ga obilazeći krevete u kojima su patila ljudska tela. Podražavan obrisima moje figure, imao je moć da tuđi bol i strah makar na trenutak zameni skrivenom žudnjom koja vraća u život. Ipak, u tom poziranju pred kućnim ogledalom bilo je svega sem samozaljubljenosti. Najviše nekog nejasnog odmeravanja volje da devojka koju vidim u odrazu pristane na moje ja. Nije me činila spokojnom jednostavna činjenica da ona postoji. Želela sam da prihvati svoju neponovljivost. Zato me je gledala tako upitno iz hladne dubine ogledala. I jednog jutra sam čula: *Šta hoćeš od mene? Šta još hoćeš?* Pitanja koja sam u tom času mogla da postavim sebi, došla su sama i neočekivano, s druge strane zida, sustignuta kršenjem posuđa i tupim zvukom udaraca. Vladan je redovno tukao svoju ženu. Već sam znala uvod u ritual: iza uzajamnih optužbi i galame, muzika u njihovom stanu iznenada bi postajala glasna, a potom se budilo poprište bračnih sukoba. Ovog puta, ako bi se zanemario taj zid, sve se događalo na korak od mene. *Ništa, ništa neću od tebe, ni tebe neću* – urlao je. Batinanje se, kao i ranije, završavalo njegovim izlaskom iz stana i treskom vrata. Iza muzike koja je naglo utihnula čuo se zvuk srće skupljane metlom. Potom i plač. Najednom sam se uplašila vlastitog lika u ogledalu okačenom na zid iza kog je jedva čujno grcala žena. Prigušeno cviljenje nakratko bi zamuklo, tek da se još očajnije vrati iz grla uhvaćenog kratkotrajnim okovima jecaja. Tako se može plakati samo ležeći uza zid. Mogla sam da zamislim to telo koje se trese od ridanja, sklupčano poput upitnika pred kojim je izmahnuto neko od onih već-nih pitanja.

Svađe mojih roditelja izgledale su kao vodvilji. Sporadična prebacivanja bez čvrstog zapleta, mahanje rukama kao da se reguliše saobraćaj, komičnih argumenata, pretnje razvodom koje se izriču slično recitalu za Dan škole. Onaj ko bi iz sukoba izašao poražen, vraćao se svakodnevnom koještarenju da isceli rane. Nije bilo modrica, podliva i polomljenih zuba. Za jedini zub koji je mama izgubila bio je kriv viseći kuhinjski element. Bez prenesenog značenja – o glavu joj se obio pred muža postavljen ultimatum da se visina čitavog niza tih drvenih kutija okačenih nad sudoperom i šporetom prilagodi njenim potrebama. Još nenaviknuta na novi položaj otvorenih vratanaca, užurbano poslujući da zgotovi ručak, licem je naletela na jedna od njih. *Najzad da i ja legnem s kafanskom pevačicom*, šalio se moj otac, polažući joj gazu na oteklu gornju usnu uz obećanje da će je voleti i tako krezubu. Skrivanje osmeha šakom nije trajalo dugo. Nekoliko dana kasnije, ušla je u stan punog srca i praznog novčanika. *Oklo za oklo – plata za zub*, svečano je izjavila i rastegla usne u osmeh bez rupe. Bilo je to onog proleća kada su komšijska deca od nevrededih novčanica pravila aviončiće kojima su pilotirali Josif Pančić i čika Jova Zmaj.

O, apoteke, apoteke! Tako su nam potrebne. Svetilišta za vernike čiji bog govori jezikom fizioloških tegoba. Objavljuje se kroz glasnike što u večnoj tami tela uzimaju na sebe alegorijske oblike uvećane prostate, lenjih creva i artritičnih zglobova. Oltari pred kojima poklonici otvaraju nečitke akatiste recepata i dijagnoza, a mlade ugladene sveštenice im na dlanove, uzdrhtale od vere u sintetičku sreću, spuštaju kutijice sedativa kao naforu. Vernici se ozareni vraćaju kući. Uz njih je Sveti Bromazepam.

Ispunilo me je osećanje ponosa što sam roditeljima tako izravno predočila svoju odluku o studijama filozofije. Sećam se nakratko zavladaile tišine. Sa televizije se smeškao čovek koji vrti prsten i proriče budućnost.

Dakle, tako – filozofiju... Ako budeš imala sreće da ne poblešaviš, sigurno ćeš umreti od gladi. Majka je rekla toliko. Otac nije rekao ništa. Gledao je uprazno, zavaljen u fotelju, i čupkao davno izvučenu nit iz levog naslona za ruku. Zvao je to „nirvana-končić“. Potom je ćutke otišao u kuhinju i viljuškom otvorio pivo.

3. OMFALOS (2)

*Htela je da vidi šta je dole,
nagla se preko stola i – pala.
Ko? Viljuška jedna radoznala.*

Dušan Radović

Sedim iza pritvorskih rešetaka, u grčkoj vukojebini, i mislim o tome kako sam u Domu JNA, kao osmogodišnja devojčica, recitovala stihove Duška Radovića. U sali je bilo na stotine ljudi, mahom u uniformama. Imala sam strašnu tremu. Učiteljica je rekla da ću strah prevazići ako ne posmatram publiku, već pogled upravljam ka nečemu iznad ljudskih glava. Napamet naučen tekst je kao dobro dresiran pas. Radi ono što mu narediš. To su bile njene reči. Evo je, mala Dina, govori stihove, sve vreme gledajući prozorčić s rešetkama, u samom dnu sale. Sa te udaljenosti čini joj se da bi kroz njega jedva moglo da se provuče i dete a kamoli čovek. Zato rešetke na njemu deluju zagonetno. Usred nastupa je, ali zavedena čudnom znatiželjom. Žudi da sazna šta se iza tog prozora skriva. Nije to otvor kroz koji se vidi nebo ili drveće, već tama, kao da iz mračnog okna na sve prisutne u sali gleda neka tajanstvena

soba. U stvari, Dina shvata da ta soba gleda samo nju, jer su svi drugi u sali malom otvoru okrenuti leđima. I najednom zanemi. Ne može više da se seti teksta. I nju je zadesilo isto što i radoznanu viljušku koja se nagla da vidi šta je ispod stola. Tih nekoliko trenutaka tišine sažima se u večnost dečje posramljenosti. Težina muka raste srazmerno broju ljudi koji ga stvaraju. Tek kada se salom razlegne pljesak, pokrenut mešavinom osećanja solidarnosti i sažaljenja, ona shvata da se njene bele hulahopke natapaju toplom mokraćom. Mala Dina korača kao kruti mesečar dok je učiteljica odvlači s pozornice. Mimo namere da zvuči prekorno, žena ne može da sakrije pedagoško razočaranje. Popravlja ogromnu punđu i viče: *Dina, kad izvodiš psa u šetnju, povodac držiš čvrsto!*

Ovo je sličan prozor. Malešan, pod samim plafonom. Da ne znam da sam u zatvoru, pomislila bih da gledam kroz otvor na zidu manastira. Napravljen je, pre bi se reklo, u slavu zidova, nipošto kao povod za misli o prokockanoj slobodi. Ali s druge strane nije mrak. Dve vertikalne šipke dele otvor na uzane trake vedrine. Čelije sam zamišljala s manje svetlosti. Moje predstave o zatvorima nisu dosezale dalje od stereotipa nametnutih filmovima i literaturom. Goli zidovi premazani masnom farbom, ustajao vazduh, krevet dovoljno tvrd da se u telu godinama ispruženom na njemu kostobolja sasvim odomaći, oskudan inventar, patiniran senkom zatočenikove depresije – tako bih opisala skućene kažnjeničke prostore pre nego što sam i sama dospela u jedan od njih. Ova čelija je sasvim drugačija. Valjda zato što je samo prolazna stanica, mesto na kom se čeka. Još ne znam imam li ubistvo na duši ili sam samo nepromišljena prestupnica. Izvesno je da ni ovo *samo*, ako se na tome završi, nije bezazleno. U svakom slučaju, na raspolaganju mi je pristojan toaletni kutak, s tušem i čučavcem zaklonjenim plastificiranom zavesom, kraj limenog lavaboa je grafit na grčkom koji umem da pročitam, a

krevet nije neudoban. Pošto ih je dva, pomenutim prednostima dodajem i srećnu okolnost da sam u sobi sama, iako verujem da bi većina ljudi u ovim uslovima čeznula za bilo kakvim društvom. Imam sto i stolicu. Drvena je i starinska. Na jednom od nogara vidi se krupan potamneli čvor. Mora biti da su prošle decenije otkada ga je mašinsko sečivo u nekoj provincijskoj strugari rezom oslobodilo iz debla. Liči na oko i ne mogu se oteti osećaju da me posmatra. Mislim o tome bez uznemirenosti. Veći deo života provela sam uz osećanje da me neko odmerava iz mraka, da je ceo svet oko mene krcata sala doma *nečije* vojske i da recitujem beskrajnu poemu koja treba da odbrani moju pamet pred besmisлом tuđih očekivanja. Tako me gleda ovo drveno čvor-oko i od tog pogleda mi se upravo pripiškilo.

Pomisao da sam sebi zaradila ćorku u stranoj pograničnoj varošici ni najmanje mi ne oduzima prisebnost. Naprotiv, zaposeda me iznenađujuća mirnoća, ali ne zato što znam kako da rđave prilike okrenem u svoju korist, već zbog stanja čudne prepuštenosti onome što dolazi. Um se otvara za novo iskustvo, ne tražeći u njemu loše ili dobre strane. Mogu da zamislim sebe kao službenicu u birou za fatalistički pogled na svet. Pred šalterom je beskrajni red mojih mogućih *ja*, čekaju i tiskaju se netrpeljivo, a na svakom licu je par očiju vlažnih od nadanja. To su tako varljivi i gotovo sablasno prozirni obrisi da mi se jedna poštena promaja čini dovoljnom da razveje svaku od bezbroj neispunjenih mene. Žele da budu ostvarene. Dočekujem ih blagonaklono, sa usiljenom uljudnošću iza koje redovno sledi odbijanje molbe. Odlaze tužne, da se ubrzo razatkaju u vazduhu. I ja im zavidim jer celog života radim na tome da moj bol preraste u tugu. Zavidim im i na veri da bi od njih nešto moglo da zavisi. Ide mi na živce njihova usrana *vita activa* i likujem nad lako urušenim snovima dok šalterskim staklom odvojena od umnožene sebe

vičem: „Pauza!“ i lakiram nokte u boju cvekle. Ali sada, ovde, pod netremičnim pogledom čvor-oka, osećam se kao jedna od njih. Možda mi volja da nešto učinim nije namakla krunu na čelo, možda je ovaj ćumez osvedočenje pogrešnog salda u računici izbora, ali ovde sam najpre zbog sukoba sa podrazumevanjem. Ludi algoritam mojih postupaka proizvod je udovoljenja želji da se ostvarim. Druga je stvar to što sam mogla da pretpostavim da će sve otići u krivu stranu. Ako je za utehu, nalazim se u zemlji intelektualne davnine, kolevci znanja i vrednosti koje sam prihvatila svojim obrazovanjem.

Dina, to je samo metafora, rekla je još učiteljica, *ne mislim da stvarno vodiš psa u šetnju*. Malo posle priredbe u Domu JNA, zbog koje će mi u srednjoj školi skovati slogan „Dina, kraljica urina“, jer je na jednoj žurci moja drugarica iz osnovne prepričala ovaj događaj, vodili su nas organizovano u Narodni muzej. Posetili smo izložbu antičke grnčarije. Učiteljica je bila ushićena. Ruku položenih na grudi obilazila je staklene vitrine sa eksponatima i klimala glavom kao da odaje poštu starinskim majstorima. Povremeno bi nas utišavala i upućivala poglede pune prezira prema našoj neotesanosti. Gotovo sve vreme boravka u muzeju prestajala sam pred povećom vazom skrpljenom od krhotina. Na jednom od fragmenata videla sam dva mišićava rvača s malim kitama. U njihovom borilačkom stisku bilo je više nežnosti nego suparničkog žara. Ne znam koliko dugo su me svi redom tražili po ogromnoj zgradi, ali kad se stvorila kraj mene, učiteljica me je cimnula za kosu i odbrusila: *To je umetnost, nije ono što misliš!* A ja nisam mislila ništa. Bila sam samo oduševljena tim starim Grcima koji su i od kite umeli da naprave umetnost. Lepa je antička Grčka.